

УДК 378:37.013:63

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3\(228\)-52-60](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3(228)-52-60)

АНТОНЕЦЬ АНАТОЛІЙ ВІКТОРОВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри будівництва та професійної освіти,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Anatolii Antonets,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Construction and Professional Education Department,
Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

E-mail: anatoliyantone1@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2332-6711>

ОВСІЄНКО ЮЛІЯ ІВАНІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри будівництва та професійної освіти,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Yuliia Ovsienko,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Construction and Professional Education Department,
Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

E-mail: iuliia.ovsienko@pdau.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4873-9061>

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

A Розкрито зміст комунікативної компетентності майбутнього викладача закладів професійної освіти аграрного профілю. Визначено основні етапи формування комунікативної компетентності: підготовчий, теоретичний і практичний. Обґрунтовано використання самостійної роботи студентів, організаційних форм, інноваційних технологій і методів інтерактивних навчання, серед яких моделювання професійних ситуацій і мікровикладання. Розроблено організаційно-функціональну модель формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти аграрного профілю, яка ґрунтується на системному, компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах. Визначено психолого-педагогічні умови ефективного реалізації моделі, критерії та рівні оцінювання сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів аграрного профілю.

Ключові слова: комунікативна компетентність; викладач аграрного профілю; психолого-педагогічні умови; модель формування

MODEL OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN VOCATIONAL EDUCATION STUDENTS OF THE AGRICULTURAL PROFILE

S The article investigates the problem of forming the communicative competence of future teachers of vocational education with an agricultural profile within the context of the modernization of education, the digitalization of society and the transformation of the agro-industrial complex. The relevance of developing communicative competence as an important component of the professional training of future teachers in agricultural fields is substantiated. Modern scientific approaches to the interpretation of the essence of communicative competence are analyzed, its main structural components, functions and features of manifestation in professional and pedagogical activity are determined.

The work reveals the content of the communicative competence of a future teacher of vocational education institutions of the agricultural profile, which includes speech culture, professionally oriented communication, a humanistic orientation, the ability for pedagogical interaction, professional communication and the use of modern information and communication technologies. The main stages of the formation of communicative competence are determined: preparatory, theoretical and practical. Forms, methods and interactive technologies of learning are described, in particular training sessions, the modeling of professional situations, role and business games, microteaching, pedagogical practice and independent work of students.

An organizational and functional model for the development of communicative competence among applicants for vocational education in the agricultural sector has been developed, grounded in systemic, competency-based, and personally-centered approaches. The psychological and pedagogical conditions for the effective implementation of the model, as well as the criteria and levels for assessing the formation of communicative competence in future teachers in the agricultural sector have been determined.

Keywords: communicative competence; agricultural teacher; psychological and pedagogical conditions; formation model

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глобалізаційними процесами, інтенсивною цифровізацією та трансформацією аграрного сектору, що зумовлює підвищені вимоги до якості професійної підготовки фахівців АПК. Особливого значення набуває проблема формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю, оскільки саме вони забезпечують підготовку конкурентоспроможних кадрів для агропромислового комплексу.

Сучасне аграрне виробництво орієнтується на впровадження інноваційних технологій, інтеграцію у міжнародний ринок та ефективну взаємодію між різними суб'єктами професійної діяльності. У таких умовах фахівець повинен володіти не лише спеціальними знаннями, а й розвиненими комунікативними вміннями. Відповідно до цього викладач аграрного профілю має бути носієм високого рівня комунікативної культури та здатним формувати її у здобувачів освіти.

Модернізація системи освіти України, зорієнтована на впровадження компетентнісного підходу, студентоцентрованого навчання та інтеграцію до європейського освітнього простору, що у свою чергу зумовлює зміну ролі викладача. Він виступає не лише джерелом знань, а й організатором освітнього процесу, фасилітатором, наставником, модератором професійного спілкування. За таких умов комунікативна компетентність стає ключовим складником його професійної підготовки. Вона забезпечує ефективність педагогічної взаємодії, сприяє створенню сприятливого психологічного клімату, активізує пізнавальну діяльність здобувачів освіти та підвищує мотивацію до навчання. Для майбутніх викладачів аграрного профілю це має особливе значення, оскільки їхня діяльність поєднує педагогічний, виробничо-технологічний та організаційно-комунікативний складники.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження українських і зарубіжних учених засвідчують багатовекторність підходів до формування комунікативної компетентності. Зокрема, у роботі Ю. Красильник комунікативна компетентність розглядається як інтегративне утворення, що включає мотиваційний, когнітивний і діяльнісний компоненти [5]. Автор акцентує увагу на професійну спрямованість комунікації та на необхідні педагогічні умови її формування, серед них створення відповідного середовища у ЗВО, використання інтерактивних методів навчання та розвиток рефлексії. Подібну думку висловлюють науковці Д. Завітренко, Н. Березенко та І. Жигора, які підкреслюють значення освітнього середовища закладу вищої освіти та інтеграції інноваційних педагогічних технологій [4]. Комунікативну компетентність вони розглядають як результат взаємодії навчальної, виховної та соціокультурної діяльності студентів.

У роботі Л. Шевченко увагу зосереджено на формуванні комунікативної компетентності в умовах воєнного стану та інклюзивного навчання. Авторка доводить, що ефективність цього процесу залежить від адаптивності методик, емоційної підтримки здобувачів освіти та урахування їхніх індивідуальних потреб [9].

Дослідники М. Стахів, М. Пойда, М. Глушак роблять акцент на мовно-культурному компоненті комунікативної компетентності, зокрема використанні паремій як засобу розвитку мовлення та комунікативних умінь, що свідчить про важливість інтеграції культурологічного контексту у процес професійної підготовки [7]. Натомість І. Гайдай І. Ковальчук, К. Бондаренко, С. Кухарьонук, досліджуючи формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей, підкреслюють роль професійно орієнтованої комунікації, міждисциплінарних зв'язків і використання цифрових технологій [3]. Це положення є особливо релевантним для аграрної освіти, де комунікація тісно пов'язана з виробничими процесами та ІТ-технологіями.

Важливою є думка О. Стрельбицької, С. Подолук, які розглядають мовленнєву культуру як складник комунікативної компетентності [8]. Автори підкреслюють значення нормативності мовлення, культури спілкування та професійної етики. Науковці Г. Юзьків, В. Сліпчук, Н. Батечко, М. Михайліченко, О. Вдовиченко також наголошують на ролі педагогічної майстерності викладача як ключового чинника розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, що передбачає володіння сучасними методами комунікації та організації навчального діалогу [12].

Зокрема, дослідники розширюють вищезазначені підходи, резонно доводячи необхідність формування комунікативної компетентності через опанування професійного дискурсу, що передбачає моделювання реальних комунікативних ситуацій у професійній діяльності [11]. Крім того, досить вдало визначено основні технологічні засади формування цієї компетентності, описано алгоритмізацію навчального процесу, поетапність і використання педагогічних технологій [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз праць сучасних дослідників засвідчив, що попри значну кількість досліджень, проблема формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти саме аграрного профілю залишається недостатньо розв'язаною. Передусім відсутня цілісна модель, що враховує специфіку аграрної діяльності, а саме виробничий, техніко-технологічний та управлінський складники. Недостатньо конкретизовано структуру цієї компетентності в контексті аграрної сфери та її професійний зміст.

В існуючих дослідженнях спостерігається обмежена інтеграція теоретичної підготовки з реальними виробничими умовами АПК, а також недостатня адаптація педагогічних умов до освітнього середовища аграрних ЗВО. Окрім цього, бракує чітких критеріїв і показників оцінювання сформованості комунікативної компетентності, зокрема в умовах професійної діяльності. Недостатньо розроблено цифрово-комунікативний компонент, зокрема слабо враховані можливості використання ІТ засобів навчання. Відчутною є нестача методичного інструментарію та поетапних моделей формування цієї компетентності.

Вищезазначене створює теоретико-методологічне підґрунтя для розроблення науково обґрунтованої

організаційно-функціональної моделі формування комунікативної компетентності у здобувачів професійної освіти аграрного профілю, яка б поєднувала професійну спрямованість, практичну орієнтацію та можливість об'єктивного оцінювання результатів.

Мета статті: визначити, розробити та обґрунтувати організаційно-функціональні складники моделі формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти та окреслити психолого-педагогічні умови її ефективної реалізації.

Викладення основного матеріалу. Комунікативна компетентність майбутнього викладача професійної освіти виявляється у процесі його комунікативної діяльності, зокрема під час педагогічного спілкування. Реалізуючи таку діяльність, викладач використовує професійно важливі якості, знання, вміння та комплекс спеціальних комунікативних характеристик, що загалом відображають рівень його комунікативної компетентності. Комунікативна діяльність за своєю значущістю прирівнюється до інших видів професійної діяльності педагога, з огляду на її функцію як засобу й умови педагогічної взаємодії, вона потребує професійного володіння, що передбачає наявність спеціальних знань і вмінь.

Комунікативна компетентність майбутнього викладача закладів професійної освіти аграрного профілю реалізує низку функцій: інформаційну, афективну, регулятивну, мотиваційну та рефлексивну, що відображають багатовимірність її прояву у професійній діяльності. Основним показником сформованості комунікативної компетентності є рівень комунікативної культури, де її поведінковими проявами виступають дотримання етикету, ввічливість і тактовність. Комунікативна компетентність передбачає усвідомлену участь у спілкуванні, орієнтацію на професійні педагогічні, гуманістичні та агровиробничі цінності; володіння мовними нормами інженерно-технічного характеру, а також розвинені навички професійної комунікації.

Удосконалення комунікативної компетентності студентів відбувається безпосередньо у процесі їхньої професійної діяльності, що передбачає застосування набутих знань у сфері сільського господарства та агровиробництва. Це стає можливим лише тоді, коли комунікативна культура набуває статусу важливої особистісної якості та виступає одним із ключових критеріїв оцінювання професійної підготовленості педагога. Високий рівень комунікативної культури є важливою професійною вимогою до викладача закладу професійної освіти аграрного профілю. Тому, визначаючи структуру досліджуваної компетентності, враховувалися прояви комунікативної культури, пов'язані зі здатністю вибудовувати практико-технічні, гуманістичні й особистісно-орієнтовані взаємини у професійній діяльності. До складників комунікативної компетентності майбутніх викладачів аграрного профілю можна віднести:

- високий рівень мовної культури;
- спрямованість на реалізацію потенціалу здобувача аграрної освіти;
- створення сприятливого психологічного мікроклімату;

- здатність спілкуватися з представниками інших професій;

- здатність здійснювати ділову комунікацію, доносити свої думки та аргументи до фахівців та широкого загалу, вести професійну дискусію;

- високий рівень теоретико-методологічної та практико-виробничої інженерно-технологічної підготовки у сфері аграрного виробництва, переробка сільськогосподарської продукції та харчових виробництв;

- навички консультування у сфері професійної освіти [6].

Основою комунікативної компетентності є гуманістичні цінності, тобто здатність майбутнього викладача професійної освіти будувати гуманістичні та особистісно-орієнтовані взаємини зі здобувачами аграрної освіти, колегами й громадськістю. Це, у свою чергу, передбачає:

- орієнтацію на визнання позитивних якостей, сильних сторін людини;

- здатність до емпатії, розуміння емоційного стану співрозмовника;

- уміння надавати позитивний зворотний зв'язок;

- здатність мотивувати інших для досягнення поставлених цілей;

- сформованість комунікативних умінь, зокрема вітатися, підтримувати бесіду, ставити запитання, відповідати, активно слухати, оцінювати, висловлювати прохання, підтримувати чи коректно відмовляти;

- повагу до себе, усвідомлення власних сильних сторін і вміння ефективно використовувати їх у професійній діяльності;

- здатність контролювати власні емоційні стани;

- високий рівень мовної культури, що передбачає володіння нормативним мовленням без лексичних, стилістичних, орфоепічних та інших мовних порушень.

Становлення професійної й, зокрема, комунікативної компетентності майбутніх магістрів спеціальності А5 Професійна освіта за спеціалізацією А5.37 «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології» відбувається впродовж 1,5 навчальних років, і розглядається нами як реалізація цілей навчання та виховання в умовах спеціально організованої взаємодії між педагогом і здобувачем освіти. До основних складників педагогічного процесу належать його цільові орієнтири, зміст, організаційні форми і методи підготовки, а також кінцеві результати. Це дає підстави аналізувати формування комунікативної компетентності через призму цих компонентів.

Професійна підготовка майбутніх викладачів професійної освіти є складним і багатограним процесом, який характеризується цілісністю, поетапністю та диференційованим підходом. Підготовка здобувачів професійної освіти аграрного профілю здійснюється відповідно до стандартів вищої освіти та освітньо-професійних програм ЗВО аграрного спрямування. Її основними завданнями є формування мотивації до професійної діяльності, засвоєння необхідних знань і розвиток практичних умінь і навичок. Готовність майбутнього викладача професійної

освіти поєднує мотиваційний і діяльнісний складники. Тому підготовка має бути спрямована на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери, професійної педагогічної компетентності, вміння використовувати сучасні технології навчання, а також формування наукового й агротехнічного мислення та набуття практичного педагогічного досвіду. У розрізі цього, процес формування комунікативної компетентності можна розглядати як цілісну систему, що характеризується єдністю змісту, форм і методів навчання. У межах цієї системи визначальним чинником виступає взаємозв'язок мотивів педагогічної діяльності, особистісних якостей, знань і педагогічних умов. Із позиції організації підготовки виокремлюємо наступні етапи: формування мотивації, особистісних якостей і умінь; інтеграцію психологічної та педагогічної підготовки; розвиток професійного самовиховання; поетапне становлення системи педагогічних умінь.

Структура підготовки в цьому випадку охоплює мотиваційно-особистісний (мотиви та якості особистості), змістовний (знання) і діяльнісний (уміння) компоненти. Ефективність функціонування системи забезпечується їхньою тісною взаємодією. Формування комунікативних педагогічних умінь реалізується через комплекс взаємодоповнювальних методів і форм навчання, зокрема семінари, практикуми, консультації, дискусії, ділові ігри, кейс-метод, тренінги професійного спілкування тощо.

У межах даного дослідження підготовка розглядається як процес, спрямований на формування комунікативної компетентності педагога-професіонала закладів професійної освіти аграрного профілю. У її структурі виокремлюються мотиваційно-ціннісний, змістовний і практичний компоненти.

Досягнення мети підготовки можливе за умови розв'язання таких завдань: по-перше, формування мотивації та ціннісного ставлення до спілкування як у цілому, так і до його окремих форм; по-друге, оволодіння системою знань про сутність спілкування та його культурні аспекти; по-третє, розвиток умінь і навичок ефективної комунікації. Реалізація цих завдань потребує цілеспрямованого впливу на всі сфери особистості – мотиваційну, інтелектуальну та поведінкову.

Отже, процес підготовки здобувачів професійної освіти щодо формування комунікативної компетентності доцільно розглядати як такий, що спрямований на підвищення рівня комунікативної культури майбутніх викладачів. Комунікативна компетентність виступає важливою умовою становлення педагога-професіонала. Сам процес її формування має ознаки, характерні для педагогічного процесу, зокрема диференційованість, доцільність, поетапність і послідовність.

Підготовка до професійної діяльності передбачає розвиток структурних компонентів комунікативної компетентності в трьох основних вимірах: мотиваційно-ціннісному, змістовному та практичному. Комунікативна діяльність у цьому контексті виступає одночасно і засобом, і умовою формування комунікативної компетентності. У процесі підготовки формується ціннісне ставлення до спілкування, а також визначаються вимоги до комунікативної діяльності викладача. На кожному етапі підготовки домінує

певний вид діяльності, який потребує цілеспрямованої активізації. Мотиваційний компонент формується внаслідок організованого навчального впливу, ефективність якого значною мірою залежить від внутрішнього стану особистості, її мотивів і прагнень. Змістовий компонент реалізується через засвоєння та передачу системи знань із фахових агротехнічних дисциплін. Практичний компонент формується як у процесі навчання, проходження практик, а також у ході самостійної творчої діяльності здобувача, що ґрунтується на сформованих мотивах, знаннях і практичних умінях і передбачає творчу самореалізацію у сфері комунікативної діяльності.

Поетапна побудова підготовки передбачає визначення конкретних цілей на кожному її етапі, тому у процесі формування комунікативної компетентності студентів доцільно виокремити три взаємопов'язані етапи.

Перший етап (підготовчий) – спрямований передусім на формування ціннісного ставлення до спілкування та його культурних проявів. Його реалізація відбувається у межах викладання циклу професійно орієнтованих агротехнічних дисциплін, які б ґрунтовно висвітлювали питання щодо сучасних технологій і засобів механізації аграрного виробництва, технологій перероблення та зберігання продукції, а також сучасних технологій харчових виробництв. Основним засобом виступає подальша інтеграція значного обсягу техніко-технологічної інформації у зміст традиційних психолого-педагогічних фахових дисциплін.

Другий етап (теоретичний) – має на меті сформувати цілісну систему знань про спілкування, комунікативну діяльність і комунікативну компетентність. Це досягається через включення відповідних навчальних елементів до змісту тем професійно зорієнтованих педагогічних дисциплін, що можуть бути як обов'язковими, так і вибірковими освітніми компонентами, а також факультативними курсами. Серед них для магістерського рівня освіти можна запропонувати наступні курси: «Педагогічний менеджмент»; «Основи педагогічної майстерності»; «Інноваційні технології в професійній освіті»; «Організація і методика навчання у професійній освіті» тощо. Основними формами навчання виступають лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття. На цьому етапі широко використовуються різноманітні інтерактивні методи навчання: тренінги, дискусії, мікророзповідання та моделювання педагогічних ситуацій тощо. Для підготовки до вищезазначених активностей необхідна ґрунтовна попередня самостійна робота студентів, яка займає важливе місце у їх позааудиторній діяльності.

Третій етап (практичний) – орієнтований на розвиток і закріплення комунікативних умінь і навичок у процесі спеціально організованої професійно-педагогічної практики. У межах цього етапу основна увага зосереджується на комунікативній діяльності педагога в закладах професійної освіти аграрного профілю. Використовуються практичні методи, як-от: спостереження й аналіз комунікативної взаємодії, виконання вправ і тренінгів, проведення інструктажу, а також організація комунікативної діяльності студентів у різноманітних професійних ситуаціях.

Кожен наступний етап ґрунтується на результатах попереднього, що забезпечує послідовність і наступність підготовки. Відтак ефективна реалізація поставлених завдань можлива лише за умови поетапного переходу в межах цілісного педагогічного процесу. Як приклад послідовної

реалізації вищенаведених етапів, пропонуємо відповідну структурно-логічну схему підготовки магістрів професійної освіти аграрного профілю у розрізі конкретних освітніх компонентів (рис. 1):

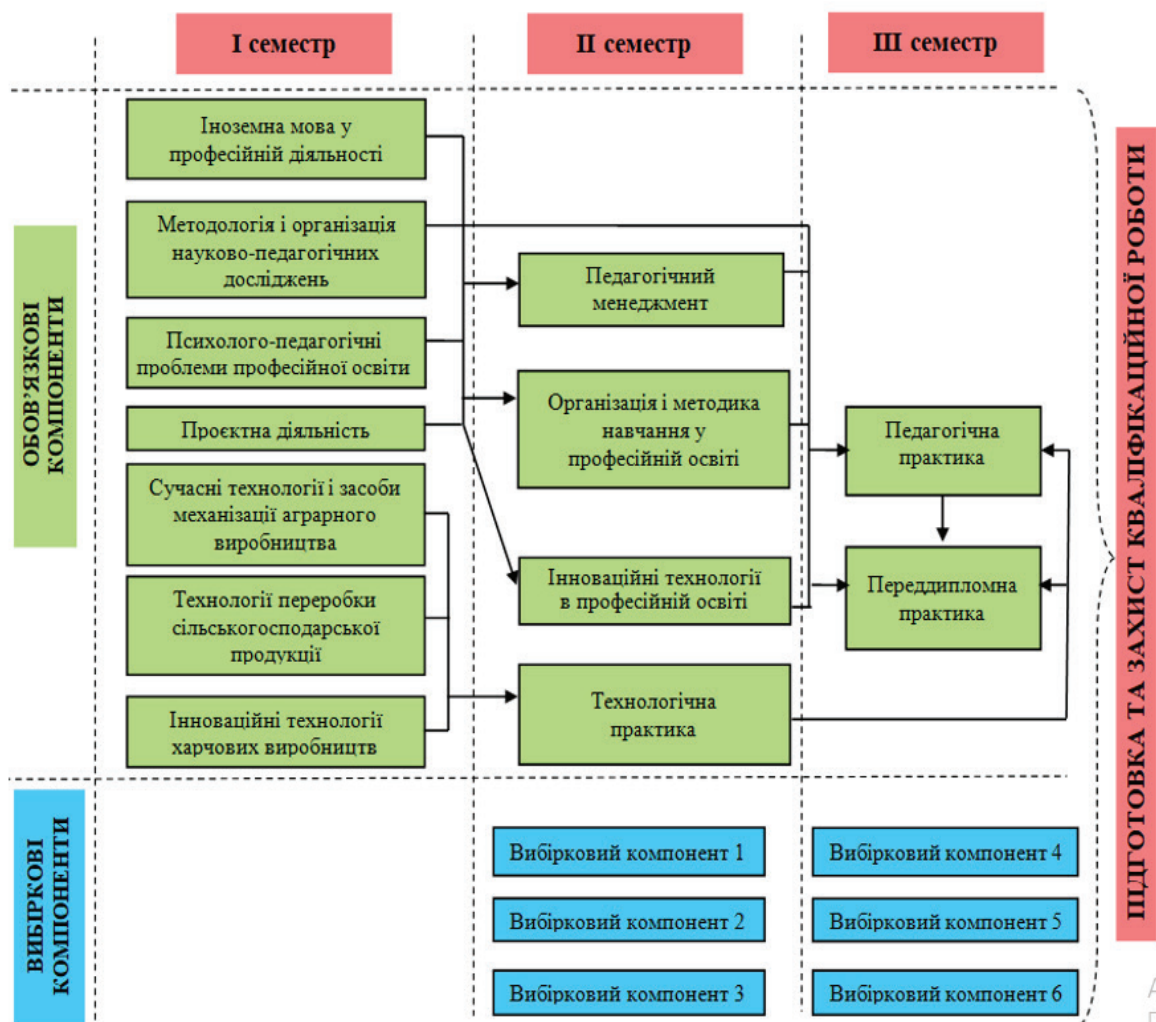

Рис.1. Структурно-логічна схема підготовки магістрів професійної освіти аграрного профілю

Вона може бути основою для підготовки здобувачів магістерського рівня вищої освіти, а також повністю враховуємо вимоги відповідного стандарту [6].

У процесі поетапного формування комунікативної компетентності важливим є диференційований підхід, що передбачає використання різноманітних форм і методів навчання, адекватних цілям кожного етапу. Так, лекційні заняття на першому і другому етапах відрізняються за своїм змістом: на початковому етапі вони зосереджені на висвітленні значущості та цінності спілкування, що слугує ілюстрацією й поясненням основних педагогічних категорій і концепцій. Водночас постановка проблемних питань на лекціях сприяє усвідомленню ролі комунікативної культури.

Семінарські заняття зорієнтовані на обговорення питань, які потребують глибокого теоретичного осмислення, і побудовані з метою стимулювання самостійності студентів у процесі опрацювання навчального матеріалу.

Лабораторні та практичні заняття спрямовані на ознайомлення із системою технологічних знань і формування первинних практичних умінь. У їх межах студенти опановують підходи до аналізу різних проявів комунікативної діяльності в різноманітних ситуаціях, а також засвоюють основні принципи аналізу складників комунікативної культури. Такі заняття сприяють розвитку й закріпленню соціальних навичок комунікації.

За своїм змістом до лабораторно-практичних занять, охарактеризованих вище, можна віднести також інструктаж і тренінг як важливі організаційні форми підготовки. Інструктаж застосовується під час педагогічної практики безпосередньо перед виконанням навчальних або практичних завдань. Його сутність полягає у роз'ясненні мети майбутньої діяльності, характеристики організаційних аспектів і технології її виконання. Крім того, інструктаж може передбачати опору на базові поняття, а також використання спеціально дібраних вправ.

Тренінг спілкування інтегрується у структуру лабораторних і практичних занять, а також у педагогічну практику. Його провідною метою є вдосконалення та корекція комунікативної поведінки у процесі професійної діяльності. Такий тренінг спрямований на закріплення комунікативних умінь і моделей поведінки в типових ситуаціях, що виникають під час практики, зокрема під час першого контакту, знайомства з групою або викладачем, дій у конфліктних обставинах, організації навчальної діяльності тощо.

Практична діяльність студентів у межах практики набуває характеру реальної професійної роботи, у якій ключова увага приділяється саме комунікативному складнику педагогічної діяльності. Важливим елементом цього процесу є стимулювання студентів до самоаналізу та цілеспрямованого вдосконалення власної комунікативної поведінки.

У контексті вищезазначених особливостей використання різноманітних форм навчання, важливим складником моделі формування комунікативної компетентності є використання інноваційних педагогічних технологій, а саме інтерактивних методів навчання. Зокрема, під час проведення лекційних занять доцільним є використання дискусій, бесід, на практичних і семінарських заняттях – моделювання професійних ситуацій, рольових і ділових ігор, а також мікрвикладання [2]. Серед найефективніших, на нашу думку, є моделювання та мікрвикладання.

Моделювання передбачає створення навчальних ситуацій, у яких один зі студентів виконує функції викладача, а інші виступають у ролі здобувачів освіти з подальшим відтворенням і аналізом особливостей комунікативної взаємодії.

Мікрвикладання полягає в організації короткотривалого пробного заняття тривалістю 10–15 хвилин у невеликій групі (до п'яти осіб), інколи з використанням відеозапису та подальшим колективним обговоренням. Зазвичай під час такого мікрзаняття відпрацьовується окремий педагогічний прийом або елемент професійної діяльності.

Основою всіх інтерактивних методів і методик є поступовий перехід від соціальної ролі студента до професійної ролі викладача шляхом системного навчання діяльності, що має чітко визначену структуру, і відбувається впродовж вищезазначених II (теоретичного) та III (практичного) етапів формування комунікативної компетентності. Вона також має свою окрему послідовність.

Перший етап практичної підготовки спрямований на розвиток навичок соціальної комунікації та базових умінь спілкування. Він розпочинається з рефлексії та усвідомлення студентами особливостей власної комунікативної поведінки. У межах цього етапу виконуються завдання, пов'язані з аналізом і моделюванням різних ситуацій спілкування. Важливе значення має формування вміння розмежовувати зовнішній, технічний аспект комунікації та її змістовий складник. Здобувачі навчаються усвідомлювати взаємозв'язок між внутрішнім ставленням людини та його зовнішнім проявом у процесі взаємодії, а також аналізувати поведінку інших учасників спілкування, виокремлюючи її ключові характеристики.

Другий етап реалізується в аудиторному середовищі та передбачає активне включення студентів у педагогічну взаємодію через тренінги та моделювання педагогічних

ситуацій. Його метою є формування уявлень і практичних умінь щодо побудови ефективної системи взаємовідносин «викладач – здобувач освіти».

Третій етап – «мікрвикладання», яке спрямоване на відтворення професійної педагогічної діяльності в умовах, максимально наближених до реальної освітньої практики. На цьому рівні не лише формуються, а й практично реалізуються взаємовідносини між викладачем і здобувачами освіти в межах цілісної системи педагогічної діяльності, яку майбутній педагог має враховувати у своїй професійній роботі.

Четвертим і останнім етапом є інтегральне поєднання набутих навичок і рефлексії під час проходження педагогічної практики, де здобувачі повноцінно виконують функціональні обов'язки викладачів агротехнічних дисциплін.

Комунікативна компетентність, як і будь-яка інша компетентність, у межах особистісного підходу охоплює мотиваційну сферу суб'єкта, зміст комунікативної діяльності та систему умінь, що забезпечують її здійснення. Її формування передбачає не лише взаємодію викладача і студента в освітньому процесі аудиторних занять, а й активну самостійну діяльність здобувача освіти, спрямовану на самонавчання, осмислення та трансформацію власного досвіду через аналіз і переосмислення діяльності, у якій він бере участь.

Тому окремої уваги заслуговує *самостійна робота здобувачів професійної освіти*. Для майбутніх викладачів агротехнічних дисциплін розвиток комунікативної компетентності доцільно організовувати через такі *форми самостійної роботи*, які поєднують професійний зміст із педагогічною взаємодією. Серед них можна виділити:

1. Рефлексивно-аналітичні форми. Самоаналіз власного мовлення (усного й письмового), ведення щоденника педагогічної комунікації, аналіз відеозаписів занять або їхніх фрагментів. Це допомагає усвідомити сильні та слабкі сторони спілкування зі здобувачами освіти.

2. Моделювання професійних ситуацій. Самостійне опрацювання та розв'язання педагогічних кейсів (конфлікт на занятті, пояснення складного технічного матеріалу, мотивація студентів до практичної роботи в майстернях чи на полі). Можна також створювати власні кейси на основі аграрної тематики.

3. Розроблення та запис мікрзанять. Підготовка коротких навчальних фрагментів із подальшим відеозаписом і самооцінюванням. Увагу варто приділяти чіткості інструкцій, професійній термінології та взаємодії зі «студентами».

4. Онлайн-комунікація та цифрова взаємодія. Самостійна робота на освітніх платформах (форуми, чати, відеоконференції, вебінари), де майбутній викладач тренує навички дистанційного спілкування, формулювання запитань, надання зворотного зв'язку [1].

5. Підготовка дискусій. Розроблення проблемних питань із агротехнічних дисциплін (наприклад, сучасні технології обробітку ґрунту, автоматизація сільського господарства) та організація онлайн або офлайн-дискусій.

7. Робота з фаховими текстами. Аналіз і переказ науково-технічних матеріалів, підготовка анотацій, пояснення складних понять «простою мовою», що є важливим для викладацької діяльності.

8. Рольові та ділові ігри (у формі самопідготовки). Самостійне опрацювання сценаріїв занять, де студент виступає в ролі викладача, майстра виробничого навчання або консультанта для аграрного підприємства.

9. Тренування невербальної комунікації. Робота перед дзеркалом або відеокамерою для відпрацювання жестів, міміки, інтонації, темпу мовлення.

10. Підготовка навчально-методичних матеріалів. Створення інструкцій, методичних рекомендацій, презентацій із чіткою і зрозумілою структурою.

Для оцінювання рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю доцільно виділити відповідні критерії та рівні сформованості досліджуваної компетентності. До критеріїв оцінювання можна віднести: мовленнєву культуру; культуру педагогічного та агротехнічного мислення; емоційність; біомеханіку комунікації (жести, міміка, положення тіла). Рівні сформованості комунікативної компетентності та відповідні коефіцієнти: низький (0–0,24); нижче середнього (0,25–0,49); середній (0,5–0,64); вище середнього (0,65–0,84); високий (0,85–1,0).

Узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури та власного дослідження дає підстави визначити комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів професійної освіти аграрного профілю. До них належать:

- спрямування професійної підготовки на розвиток комунікативної культури здобувачів професійної освіти аграрного профілю;

- поєднання професійно орієнтованих педагогічних та агротехнічних дисциплін із педагогічною практикою;

- створення розвивального освітнього середовища, організація тренінгів, вебінарів, семінарів, зустрічі з провідними фахівцями галузі та інших форм ділового спілкування, що підвищують пізнавальну ефективність навчання;

- застосування інноваційних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних методів навчання, що сприяють розвитку комунікативного складника студентів і підвищують якість підготовки на всіх її етапах;

- використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розширення можливостей комунікації всіх учасників освітнього процесу, зокрема під час дистанційного навчання [1];

- визначення цілей підготовки за мотиваційно-ціннісним, змістовним і практичним напрямками, що забезпечують вплив на мотиваційну, інтелектуальну та поведінкову сфери особистості майбутнього фахівця.

Результати дослідження. Побудова моделі формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти аграрного профілю має ґрунтуватися на низці дидактичних принципів розвивального навчання: забезпеченні навчання на достатньо високому, але доступному рівні складності з урахуванням зони найближчого розвитку; усвідомленні студентами власного процесу навчання; цілеспрямованого формування як алгоритмічних, так і евристичних способів

мислення; індивідуалізації та диференціації освітнього процесу; професійної спрямованості, що передбачає практичне застосування знань у майбутній діяльності; інтеграції як засобу узгодження й систематизації знань, умінь і навичок, отриманих у межах різних фахових дисциплін.

Запропонована модель (рис. 2) ґрунтується на системному підході до формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів закладів професійної освіти аграрного профілю та включає системоутворювальні компоненти: когнітивний, що передбачає наявність узагальненої системи фахових знань і вмінь; інтелектуальний, пов'язаний із розвитком педагогічного мислення; мотиваційно-ціннісний, який відображає систему професійних мотивів і ціннісних орієнтацій; агротехнологічний, що характеризує здатність до реалізації професійної діяльності в аграрній сфері.

Представлена організаційно-функціональна модель передусім спирається на відповідні психолого-педагогічні умови формування комунікативної компетентності, а також на її структурну організацію, тобто сукупність основних компонентів, що визначають її зміст і функціонування. Вона об'єднує ключові складники педагогічного процесу – цільовий, мотиваційний, змістовий, функціональний, діагностико-коригувальний – і забезпечує встановлення взаємозв'язків між ними.

Модель формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти аграрного профілю ґрунтується на таких принципових положеннях: по-перше, цей процес, реалізований у межах педагогічної системи, характеризується доцільністю, цілісністю, диференційованістю, послідовністю та поетапністю; по-друге, його результатом виступає сформована професійна готовність до застосування комунікативних умінь у діяльності з підготовки фахівців агропромислового комплексу, що водночас є важливою якісною характеристикою особистості педагога; по-третє, специфіка комунікативної компетентності як характеристики комунікативної діяльності зумовлює організацію процесу підготовки майбутніх фахівців і дозволяє розглядати його крізь призму мотиваційно-ціннісного, змістовного та практичного аспектів.

Висновки з даного дослідження. У результаті проведеного дослідження визначено основні структурні компоненти комунікативної компетентності, серед яких: високий рівень мовленнєвої культури, професійно орієнтована комунікація, здатність до організації гуманістичної взаємодії, володіння агротехнічними знаннями та навичками професійного спілкування, рефлексія та консультативна діяльність.

Формування комунікативної компетентності повинно відбуватися поетапно та системно, із урахуванням специфіки професійної підготовки майбутніх викладачів аграрного профілю. Поетапна організація підготовки включає підготовчий, теоретичний і практичний етапи, а також використання інтерактивних методів навчання: тренінгів, моделювання професійних ситуацій, мікрореконструкції, ділових ігор, педагогічної практики та різних форм самостійної роботи студентів. Саме інтеграція професійно-педагогічної та агротехнічної підготовки сприяє розвитку професійної комунікації та формуванню готовності до педагогічної діяльності в умовах закладів професійної освіти.

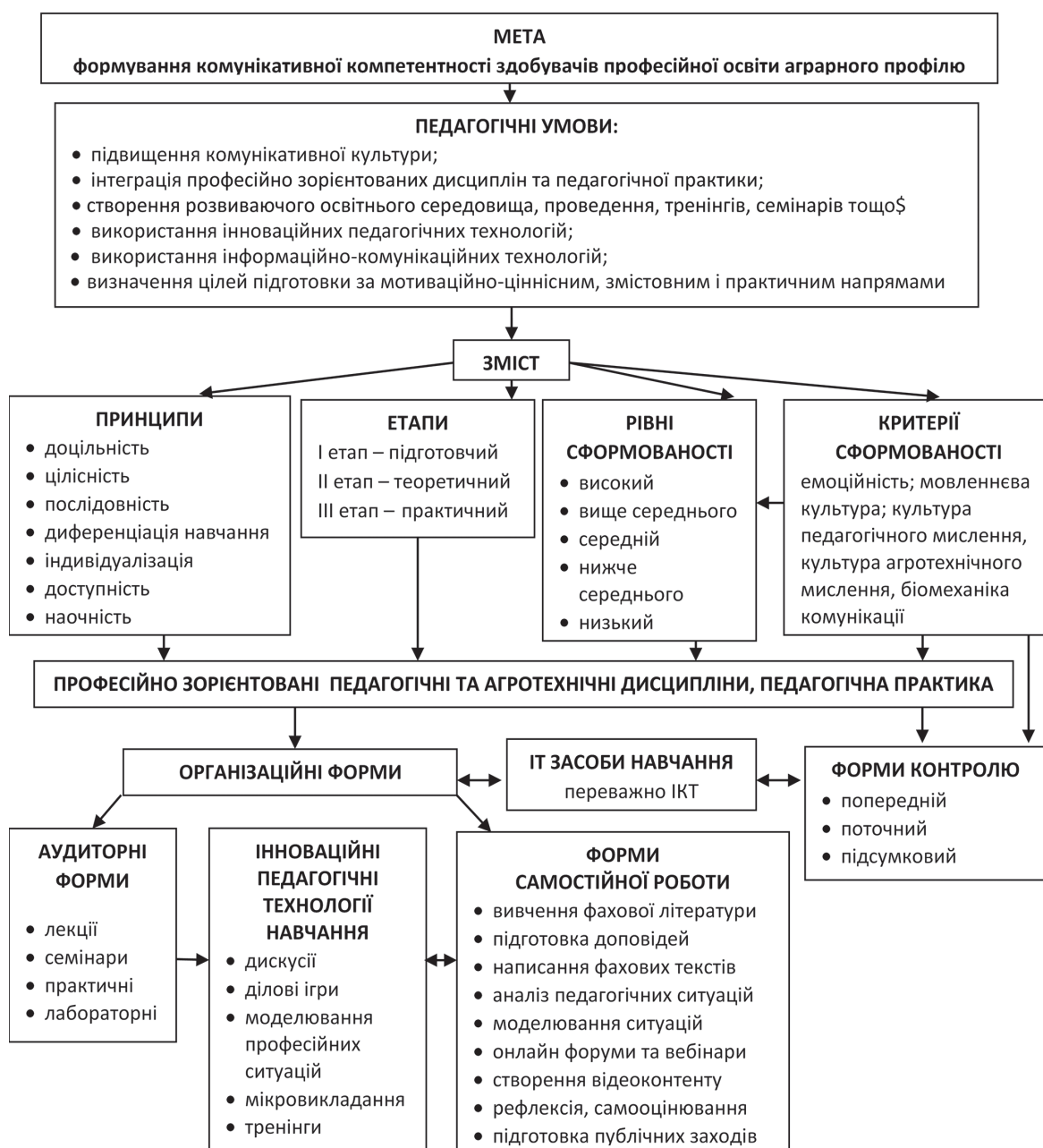

Рис. 2. Модель формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти аграрного профілю

Окреслено комплекс психолого-педагогічних умов ефективного формування комунікативної компетентності, зокрема: професійну спрямованість підготовки, інтеграцію педагогічних і агротехнічних дисциплін, створення розвивального освітнього середовища, використання інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, а також поєднання теоретичної підготовки з педагогічною практикою.

Визначено критерії оцінювання рівня сформованості комунікативної компетентності, серед яких: емоційність, мовленнєва культура, культура педагогічного й агротехнічного мислення, а також біомеханіка комунікації. Це забезпечує можливість комплексного оцінювання рівня підготовленості майбутніх викладачів аграрного профілю до професійної комунікативної діяльності.

Представлена організаційно-функціональна модель формування комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти аграрного профілю поєднує цільовий, мотиваційний, змістовий, функціональний та діагностико-коригувальний блоки. Вона вирізняється логічною впорядкованістю, цілісністю, системністю та інтегрованістю всіх структурних компонентів. Модель ґрунтується на системному, компетентнісному, особистісно-орієнтованому та діяльнісному підходах і забезпечує цілісність професійної підготовки майбутнього викладача.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у проведенні експериментальної перевірки ефективності запропонованої моделі, розробленні цифрового навчально-методичного забезпечення формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів аграрного профілю та удосконаленні діагностичного інструментарію оцінювання рівнів її сформованості.

Список використаних джерел

1. Антоненко А., Прілепо Н., Малиш О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні природничо-наукових та агротехнічних дисциплін в умовах дистанційного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2023. № 1. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1>
2. Антоненко А. В. Сучасні підходи, методи та технології навчання майбутніх фахівців аграрного профілю в закладах професійної освіти. *World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph, Intelbece Transportation System And Smart City Institute (ITSSCI)*. 2023. Р. 95–119 (2363-7226). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8158649>
3. Гайдай І. О., Ковальчук І. С., Бондаренко К. С., Кухарьонко С. С. Формування комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 51, ч. 1. С. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.11>
4. Завітренко Д. Ж., Березенко Н. О., Жигора І. В. Формування комунікативної компетентності студентів у сучасному закладі вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. № 217. С. 120–124. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-120-124>
5. Красильник Ю. С. Комунікативна компетентність майбутніх педагогів професійного навчання: умови формування й розвитку. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2025. №1 (150). С. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2025.1.1>
6. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України № 1435 від 18.11.2020 р. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/11/20/015_profesiyna_osvita_mahistr.pdf.
7. Стахів М., Пойда М., Глушак М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами паремій. *Молодий вчений*. 2023. № 9 (121). С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-18>
8. Стрельбіцька О. О., Подолук С. М. Специфіка формування мовленнєвої культури здобувачів освіти в умовах новітніх реформ. *Академічні студії. Педагогіка*. 2022. № 2. С. 99–105. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.14>
9. Шевченко Л. Формування комунікативної компетентності учнів з особливими освітніми потребами на уроках української мови в умовах воєнного стану. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2025. № 84. С. 33–36. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2025-84-33-36>
10. Kucherenko I., Mamchur L., Mamchur Y., Bidyuk N. Technological Principles of the Formation of a Pupil's Communicative Competence. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12(1Sup1). 126-146. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/227>
11. Курпыченко О., Pushchyna I., Kichuk Y., Shevchenko N., Luchaninova O., Koval V. Communicative Competence Development in Teaching Professional Discourse in Educational Establishments. *International Journal of Modern Education and Computer Science(IJMECS)*. 2021. Vol. 13 (4). P. 16-27. DOI: <https://doi.org/10.5815/ijmecs.2021.04.02>
12. Yuzkiv H., Slipchuk V., Batechko N., Mykhaylichenko M. Practical aspects of the application of pedagogical skill and communicative competence of teachers of higher education institutions. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*. 2021. Vol. 25 (3). P. 2272-2290. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v25i3.15957>

References

1. Antonets, A., Prilepo, N., & Malysh, O. (2023). Vykorystannya informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy pry vykladanni pryrodnycho-naukovykh ta ahrotekhnichnykh dystsyplyn v umovakh dystantsiynoho navchannya [The use of information and communication technologies in teaching natural science and agricultural disciplines in distance learning]. *Visnyk Cherkas'koho natsional'noho universytetu imeni Bohdana Khmel'nyts'koho [Bulletin of the Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy]*, 1, 78-84. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-1> [in Ukrainian].
2. Antonets, A. V. (2023). Suchasni pidkhody, metody ta tekhnolohiyi navchannya maybutnikh fakhivtsiv ahrarynoho profilyu v zakladakh profesiynoyi osvity [Modern approaches, methods and technologies for training future agricultural specialists in vocational education institutions]. *World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph, Intelbece Transportation System And Smart City Institute (ITSSCI)*, 95-119 (2363-7226). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8158649> [in Ukrainian].
3. Gaidai, I. O., Kovalchuk, I. S., Bondarenko, K. S., & Kukharyonok, S. S. (2022). Formuvannya komunikativnoyi kompetentnosti studentiv nemovnykh spetsial'nostey [Formation of communicative competence of students of non-linguistic specialties]. *Innovatsiyna pedahohika [Innovative pedagogy]*, 51 (1), 59-65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.11> [in Ukrainian].
4. Zavitrenko, D. Zh., Berenzenko, N. O., & Zhygora, I. V. (2025). Formuvannya komunikativnoyi kompetentnosti studentiv u sushasnomu zakladi vishchoyi osvity [Formation of communicative competence of students in a modern higher education institution]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky [Scientific notes. Pedagogical sciences]*, 217, 120-124. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-120-124> [in Ukrainian].
5. Krasyl'nyk, Yu. S. (2025). Komunikativna kompetentnist' maybutnikh pedahohiv profesiynoho navchannya: umovy formuvannya y rozvytku [Communicative competence of future teachers of professional training: conditions of formation and development]. *Visnyk KrNU imeni Mykhayla Ostrohrads'koho [Bulletin of Mykhailo Ostrohradskyi KrNU]*, 1 (150), 13-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2025.1.1> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennya standartu vishchoyi osvity za spetsial'nisty 015 «Profesiyna osvita (za spetsializatsiyamy)» dlya druhoho (mahisters'koho) rivnya vishchoyi osvity "On approval of the standard of higher education in specialty 015 "Professional education (by specialization)" for the second (master's) level of higher education]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny № 1435 vid 18.11.2020 r. Retrieved from https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/11/20/015_profesiyna_osvita_mahistr.pdf. [in Ukrainian].
7. Stakhiv, M., Poyda, M., & Hlushchak, M. (2023). Formuvannya komunikativnoyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly zasobamy paremiy [Formation of communicative competence of future primary school teachers by means of paremias]. *Molodyi vcheniy [Young scientist]*, 9 (121), 93-97. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-18> [in Ukrainian].
8. Strelbitska, O. O., Podolyuk, S. M. (2022). Spetsyfika formuvannya movlennyevoyi kul'tury zdobuvachiv osvity v umovakh novitnikh reform [Specifics of the formation of speech culture of education seekers in the conditions of the latest reforms]. *Akademichni studiyi. Pedahohika [Academic Studies. Pedagogy]*, 2, 99-105. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.14> [in Ukrainian].
9. Shevchenko, L. (2025). Formuvannya komunikativnoyi kompetentnosti uchniv z osoblyvymy osvitynymi potrebamy na urokakh ukrayins'koyi movy v umovakh voyennoho stanu [Formation of communicative competence of students with special educational needs in Ukrainian language lessons under martial law]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyn's'koho [Scientific notes of the Mykhailo Kotsyubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University]*, 84, 33-36. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2025-84-33-36> [in Ukrainian].
10. Kucherenko, I., Mamchur, L., Mamchur, Y., Bidyuk, N. (2020). Technological Principles of the Formation of a Pupil's Communicative Competence. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(1Sup1), 126-146. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/227>
11. Kurpychenko, O., Pushchyna, I., Kichuk, Y., Shevchenko, N., Luchaninova, O., & Koval, V. (2021). Communicative Competence Development in Teaching Professional Discourse in Educational Establishments. *International Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS)*, 13 (4), 16-27. DOI: <https://doi.org/10.5815/ijmecs.2021.04.02>
12. Yuzkiv, H., Slipchuk, V., Batechko, N., Mykhaylichenko, M. (2021). Practical aspects of the application of pedagogical skill and communicative competence of teachers of higher education institutions. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, 25 (3), 2272-2290. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v25i3.15957>

Дата надходження до редакції авторського матеріалу 11.05.2026